

Pražák, Richard

[Macůrek, Josef. Z minulosti východní Moravy v 18.-19. století : (Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko-slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce)]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1983, vol. 32, iss. D30, pp. 112-114

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107952>

Access Date: 13. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Robert Pynsent, *Czech Prose and Verse*. The Athlone Press, University of London (London East European Series) 1979, stran CXXXIII + 121.

Pro potřeby posluchačů slavistiky na Londýnské univerzitě uspořádal Robert Pynsent antologii české literatury od obrození do konce 30. let 20. století. Byla vydána v řadě Reading in Literature, kde předtím už vyšly obdobné výběry z literatury polské, rumunské, bulharské, maďarské a srbochorvatské. Pouhé 104 strany textu ukázek nemohou dokonale zpřístupnit v individuální ani směřově rozlišenosti proces probíhající po více než půldruha století. Mimo dosah a možnosti této čítanky zůstává mnohostrannost autorské osobnosti i její vývoj. Jen výjimečně je jeden autor zastoupen dvěma ukázkami (Mácha, Neruda, Vrchlický, Machar, Hlaváček, Dyk, K. Čapek, Nezval, Seifert). Některé ukázky jsou vysloveně miniaturní. Tím vším se zvyšují nároky na uživatele výboru, ať učitele či žáka, mají-li být tyto zlomky včleněny do náležitých kontextů. Pořadatel splnil svůj nesnadný úkol s důvtipem a osobitostí, samou volbou textů zřetelně uplatnil svůj vyhraněný názor. Explicitně ho rozvedl – opět v nezbytné zkratce – v stodvacetistránkovém anglicky psaném úvodu, který podává souhrnný pohled na českou literaturu od roku 1774 do 1939. Podstatnou zvláštnost české literatury spatřuje Pynsent v tom, že patří národu bez přestání vystavovanému vnější hrozbě. Proto počínajíc Alexandreidou a nejstaršími legendami je to literatura angažovaná a umělecký zřetel se chytě nechtě přesouvá až na druhé místo. Prvotní poslání spisovatele bylo národní a politické, býval učitelem a vůdcem, probouzel a uchovával národní vědomí. Kriticky Pynsent sleduje, jak daleko až proniká moderní českou literaturou obrozenectví, jak hluboce vrostlo do literárního i národního organismu. Spolehlivě informující a velmi přehledně uspořádaná stat upoutá českého čtenáře tím, jak se nedává spoutat vžitými tradicemi, nezatěžuje se oblibnými pověrami a nacionálním sentimentem. Tato nezávislost stanovisek a nekompromisnost soudu si zaslouží pozornosti neméně kritické.

Nepřekvapí, že Tyl je ceněn víc jako organizátor vlasteneckého života než jako tvůrčí spisovatel, že Arbes je označen za průměrného prozaika a špatného stylistu přečeňovaného pro společenské intence své tvorby, že jeho romány jsou řazeny mezi triviální literaturu a že Staškovo vyprávění O ševci Matoušovi a jeho přátelích se anglickému pozorovateli jeví přímo stylovým i obsahovým anachronismem. Nebo že Raisův Západ dostává přednost před Zapadlými vlastenci, jejichž popularita je vysvětlována novoobrozeneckými emocemi; že jako trest novoobrozenectví je charakterizován Jirásek. Víc zaujme kladné hodnocení Jiráska-dramatika nebo fakt, že Baarovi je přiznána větší míra originality než Svobodové. V domácím českém prostředí však kdekoho zarazí, že z celého díla Karla Čapka zůstává údajně nejtrvalejší hodnotou esejistický soubor Marsyas a překlady francouzské poezie. Rozpornost a vnitřní napětí Čapkovy tvorby Pynsent pomijí, stejně tak zjednodušil charakteristiku Nezvalovu a Holanovu a nevybylo mu místo na důležitá vývojová období Seifertova a Horova. Naproti tomu připomíná texty, o kterých domácí čtenář a divák dávno už ani neví: tak je tomu s dramatem Irrlacherové Jaroslava Marii. I těmito „úchylkami“ může být ovšem pro nás Pynsent podnětný. Provokativní tón některých strohých úsudků – Šalda je v kontuře načrtnut jako dogmatický demagog bez smyslu pro humor a grotesko – jest přičíst nejen idiosynkrazii a kritickému temperamentu pisatele, ale i vynucené lapidárnosti vyjádření.

Český text ukázek je vytištěn takřka bezchybně, připojeny jsou poznámky, které napomáhají čtbě po jazykové i věcné stránce a upozorňují na některé kvality stylové.

Milan Suchomel

Josef Macůrek, *Z minulosti východní Moravy v 18. – 19. století (Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko-slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce)*. Brno 1980 (Vlastivědná knihovna moravská, svazek 34), 167 stran, 22 obrazových příloh.

Monografie Josefa Macůrka *Z minulosti východní Moravy v 18. a 19. století*, Brno 1980, nese podtitul Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník

novodobé československé i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce. Již v tomto podtitulu, ale samozřejmě především v díle samém Macůrek nezapře historika obecných dějin, širokého mezinárodního rozhledu, a zároveň pronikavého znalce dějin Moravy, který život a dílo významné kulturní i literární osobnosti české i slovenské Slovákovi Daniela Slobody zasazuje nejen do rámce jeho životního působení, Rusavy pod Hostýnskými vrchy, ale zkoumá je ve spojitosti s širší problematikou česko-slovenských vztahů i dalších událostí, které utvářely podstatně život českého a slovenského lidu v 18. a 19. století, ať už jde o toleranční patent, emancipaci venkovského lidu od konce 18. století až po rozkvět národního života na Moravě v 2. polovině 19. století, včetně převratných událostí roku 1848. Macůrkovo dílo plasticky ukazuje, jak i život tak zvaného regionálního činitele, jakým byl Daniel Sloboda, lze chápat v rámci neobyčejně širokých souvislostí, do nichž se Sloboda během svého života dostával, když vycházeje z rodného slovenského prostředí zakotvil na východní Moravě, a přitom byl svými styky spjat i s Brnem, Olomoucí, Prahou a Vídní i dalšími většími i menšími centry českého i slovenského národního života v českých zemích či na Slovensku, ba i mimo jejich rámec. Postava Slobodova umožňuje tak Macůrkovi postihnout široký komplex otázek, jak je zřejmé již z uspořádání jeho knihy, jež se nejprve obírá společenskohospodářskými dějinami Rusavy s důrazem na období přelomu 18. a 19. století, dále kulturním a osvětovým ruchem v této době při zdůraznění problematiky církevní a školské ve spojitosti s vydáním tolerančního patentu v roce 1781, a poté teprve přikračuje k systematickému vylíčení Slobodova života a díla na zmíněném již širokém historickém pozadí 19. století. V textových přílohách ke svému dílu uveřejňuje Macůrek seznam držitelů chalup a usedlostí na Rusavě podle josefinského katastru z r. 1789, rusavských seznamů desátků z r. 1805 a gruntovnic z konce 18. a 1. poloviny 19. století, dále výňatky z korespondence a deníku Daniela Slobody (deníkové záznamy se týkají Slovenského sjezdu v Praze v roce 1848), výňatky z jeho studií o moravských Valaších, soupis knihovny D. Slobody podle údajů z jeho deníku i korespondence, a na závěr pak i dvě své vlastní studie, jednu názvoslovnou k otázkám valašské kolonizace na východní Moravě v 15. — 17. století, a druhou s názvem Poslední cesta Františka Palackého na Moravské Valašsko s úvahou o jeho životě a díle, která se týká Palackého cesty na Moravu u příležitosti jeho 75. narozenin v roce 1873.

Imponující je rozsáhlá Macůrkova znalost pramenného materiálu i literatury k projevnanému tématu. Postava Daniela Slobody přitahuje mnohé badatele (monografie o něm chystali J. Kabelík a E. Kvasnička, psali o něm M. Hýsek, F. Táborský, J. B. Čapek, D. Rapant, M. Trapl a mnozí jiní), ale teprve práce Macůrkova je první ucelenou syntézou Slobodova života i díla. Základním pramenem k jeho poznání byla Macůrkovi Slobodova korespondence, uložená v Památníku národního písemnictví v Praze i v Literárním archivu Matice slovenské v Martině, Slobodův deník z let 1837—1888, uchovaný v Okresním archivu v Přerově, a k tomu přistoupily i další slobodovské archiválie z Městského muzea v Holešově a Slobodovy vlastní práce.

Daniel Sloboda se narodil ve Skalici 20. prosince 1809 a po studiích v Modré a v Bratislavě, kde se stal pod vedením Juraje Palkoviče tajemníkem Zboru učenců řeči československé (studoval zde v letech 1829—1832), působil několik let na Myjavě, odkud se dostal 14. dubna 1837 jako evangelický kazatel do Rusavy, kde pak žil až do své smrti 10. listopadu 1888. V roce 1840 se oženil s dcerou Samuela Jurkoviče Julií, a jeho švagrem se později stal i Jozef Miloslav Hurban. Za svých četných cest na Slovensko udržoval Sloboda hojně styky i s dalšími štúrovci, vytvořil si však široký okruh přátel a známých také na Moravě; k jeho důvěrným přátelům patřil např. Alois Vojtěch Šembera, za nímž dojížděl po roce 1849 i do Vídně, kde studoval v 60. letech 19. století i Slobodův syn Miloslav. Sloboda se zúčastnil i pražského Slovenského sjezdu v roce 1848 a jako delegát podhospytánského kraje i sněmu kroměřížského, stal se členem Matice české i Moravské národní jednoty.

Hlavním vědeckým dílem Daniela Slobody byl spis Rostlinictví čili návod k snadnému určení a pojmenování rostlin v Čechách, na Moravě a jiných zemích rakouského mocnářství, který vydal nákladem Matice české r. 1852 v Praze a napsal jej po dlouholetém výzkumu v malokarpatském a východomoravském regionu i s dobrou znalostí soudobé vědecké produkce, navázav tak v našem prostředí na průkopnické snahy Preslovy. Svě botanické práce uveřejňoval Sloboda i v populárních časopisech Koleda a Besídka čtenářská, Ohéralově Týdenníku aj. Do Týdenníku a Moravských novin psal i články o vývoji v Uhrách v revolučních letech 1848—1849, o problematice

slovenské atd. Důležité jsou i Slobodovy články o moravských Valaších, uveřejněné v Týdenníku a v Koledě v letech 1848–1854 a přetištěné i v Pražských novinách a německých časopisech a kalendářích *Erinnerungen* a *Mährischer Wanderer*. V názorech na slovenský původ Valachů (zdůrazňoval u nich zejména polsko-ukrajinské prvky) se Sloboda lišil jak od Františka Palackého, odvozujiícího východomoravské Valachy od keltských Bojů, tak i od J. H. A. Gallaše, který ve svém pojednání Valaši v kraji přerovském (vydal je v 15. ročníku Českého lidu Karel Kadlec) psal o „uher-ském“ původu moravských Valachů.

Důležitá je i Slobodova spolupráce s Aloisem Vojtěchem Šemberou, jemuž pomáhal sbírat zápisy pověstí o tatarském vpádu na Moravu v podhostýnském kraji pro jeho spis *Vpád Mongolů na Moravu* (Olomouc 1841), a dále i jeho sběratelská spolupráce s Františkem Sušilem, jemuž zaslal pro Moravské národní písně (1840) soubor lidových písní z Rusavy. Při sbírání moravských národních písní byl ve styku i s Jánem Kollárem, s nímž se ocitl už roku 1836 mezi příspěvateli prvního svazku Kuzmányho *Hronky*. V roce 1848 zaslal pražskému dialektologovi Františku Špatnému soupis rusavských provincionalismů, a svůj zájem o lidové písně a přísloví přesunul i k balkánským Srbům, o jejichž příslovích poslal r. 1851 zajímavý článek do *Helceletovy Koledy*.

Sloboda, ač luterán, je zároveň příkladem překonávání náboženských rozdílů v českém národním hnutí; kromě spolupráce se Sušilem tu lze poukázat např. i na jeho hostýnský kult, zbavený náboženské výlučnosti, ale obsahující romantický přístup, obdobný českému romantickému kultu Blaníku. Ve shodě s Šemberou byl přesvědčen o pravosti Rukopisu královédvorského a snažil se dokonce zajistit jeho překlad do slovenštiny.

Zcela nový pohled přináší Macůrkova práce také na Slobodův vztah ke spisovné slovenštině. Sloboda vznik spisovné slovenštiny jednoznačně uvítal, avšak postupem času se stavěl proti některým příliš autoritativním názorům Štúrovým a požadoval, aby spisovná slovenština neulpívala jen na středoslovenském nářečí, ale obohacovala se i prvky z dalších slovenských dialektů. Po vydání spisku *Hlasové* o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky v roce 1846 na něj silně zapůsobily argumenty Šafaříkovy proti samostatné kmenovitosti slovenské a ve prospěch pokračující jednoty česko-slovenské. Odmítal také příkré protikollárovské stanovisko štúrovců, neboť Kollárova díla i jeho úsilí o slovenskou vzájemnost náležely podle Slobody k nejvyšším kulturním i národně emancipačním hodnotám slovanského světa. Ve svém okolí šířil přes některé výhrady i hlavní Štúrova díla o spisovné slovenštině (*Narečia slovenskuo*, *Nauka reči slovenskej*) a k Slobodovu zájmu o Štúrovo dílo možno upozornit ještě na skutečnost, že v Slobodově zůstalosti se nacházel i originál rukopisu Štúrovy básně „K rovu Sobieského“ na paměť vítězství Jana Sobieského nad Turky u Vídně v roce 1683.

Z literárních souvislostí Slobodova života a díla třeba kromě jeho vlastní literární tvorby vyzvednout i jeho obrozenskou knihovnu, již Macůrek rekonstruoval na základě Slobodovy korespondence a deníku, a dále i okolnost, že Sloboda náležel k nejvýznamnějším propagátorům české a slovenské obrozenské literatury na východní Moravě. Josefu Macůrkovi se tak podařilo v jeho monografiích podat neobvykle zdařilý obraz Slobodova života a díla i jeho významu pro posílení česko-slovenské vzájemnosti i rozvoj obrozenského procesu na východní Moravě v širokých mezinárodních souvislostech a jeho kniha má značný význam i pro naši literární historii.

Richard Pražák

Vzájemná korespondence Viléma Závady a Vojtěcha Martínka. Uspořádal, edičně připravil, poznámkami opatřil, předmluvu a ediční poznámku napsal, slovesnou a obrazovou přílohu uspořádal Artur Závada s k ý. Edice *Vzpomínky* a korespondence. Československý spisovatel, Praha 1981, 84 stran a 8 stran obrazových příloh.

Dva autoři byli kromě Bezručové rodáčky blízcí Arturu Závodskému; starší Martínek a jeho žák Vilém Závada. Editor již v roce 1969 vydal v publikační řadě *Knihovna*